

Głód rzeczywistości

Hunger for Reality

Sylvia Izabela Schab

Z lat 90. XX wieku literatura duńska wychodziła ubrana w kostium minimalizmu i ironii jako najważniejszych środków wyrazu oraz wyćwiczona w eksperymentach formalnych. Na przełomie wieków do głosu ponownie dochodzi realizm i jak echo powraca słynny postulat największego duńskiego krytyka literackiego i intelektualisty, promotora tzw. przełomu nowoczesnego w literaturach skandynawskich, Georga Brandesa (1842-1927) o poddawaniu problemów społecznych pod debatę. Uaktualniają się też przesycone społeczną świadomością i polityczną postawą tendencje lat 70. XX wieku, wracają gatunki (auto)biograficzne i zaangażowanie w otaczającą twórców literatury rzeczywistość. Współczesna literatura duńska staje się przestrzenią rozliczeń z nierównościami społecznymi, przemocą wpisaną w struktury społeczne (jak kapitalizm i patriarchy), przeszłością kolonialną, nie w pełni udanym projektem integracji mniejszości etnicznych, kryzysem klimatycznym, a zarazem nowych form rozwijanej w drugiej fali feminizmu literatury wyznania osobistego, m.in. pod sztandarem dyskursu maladycznego czy tekstów tematyzujących żałobę. Jej twórcy często przyjmują postawę aktywistyczną, nie cofając się przed wyraźnymi manifestacjami politycznymi. Ich najsłynniejszą odstoną stało się przemówienie odbierającego najwyższe nordyckie wyróżnienie – nagrodę literacką Rady Nordyckiej (2019) – Jonas Eiki (ur. 1991)¹. Eika, zwracając się wprost do obecnych na gali przedstawicieli nordyckich rządów,

Danish literature emerged from the 1990s trained in formal experimentation and dressed in the costume of minimalism and irony as the most important means of expression. At the turn of the century, realism was once again on the rise and the famous postulate of Denmark's greatest literary critic and intellectual, George Brandes (1842-1927), who promoted the so-called 'modern turn' in Scandinavian literature, to bring social issues up for debate was echoed. The socially conscious and politically minded tendencies of the 1970s are also being made relevant, with the return of (auto)biographical genres and engagement with the reality surrounding literary authors. Contemporary Danish literature is becoming a space for reckoning with social inequalities, violence inherent in social structures (such as capitalism and patriarchy), the colonial past, the not entirely successful project for the integration of ethnic minorities, the climate crisis and, at the same time, new forms of literature of personal confession developed in the second wave of feminism, e.g. under the banner of maladic discourse or texts dealing with mourning. Its authors often adopt an activist stance, not shying away from explicit political declarations. Their most famous display was the speech by the recipient of the highest Nordic accolade – the Nordic Council Literature Prize (2019) – Jonas Eika (b. 1991)¹. Directly addressing the Nordic government representatives present at the

¹ Nagrodzony zbiór opowiadań *Po słońcu w tłumaczeniu M. Bobuli* ukazał się w 2023 roku.

¹ The award-winning short story collection *After the Sun*, transl. S. Hellberg, was published in English 2021.

zarzucił im „rasizm państwowy”, obłudę, nieludzkie traktowanie uchodźców i krzywdzącą najuboższych politykę mieszkaniową. Charakteryzując tę zwracającą się ku światu postawę, komentatorzy posługiwali się określeniem „pokolenie »etyka«”, wskazując tym samym jedną z tendencji ważnych dla ostatniego ćwierćwiecza. Początek XXI wieku to, jak diagnozuje duńska literaturoznawczyni Elisabeth Friis, czasy „literatury radykalnych politycznych żądań”; etyczna postawa i dążenie do odwracania starych porządków widoczne są zarówno w prozie, jak i poezji². Zmiana widoczna jest również na duńskim rynku wydawniczym, który nie tylko przeżywa istny zalew nowych tytułów, ale i podlega dywersyfikacji – dzięki małym niezależnym wydawnictwom powstającym jako wyraz protestu wobec dotychczasowych hegemonów, dyktujących warunki wydawniczej gry. Niezmiennym pozostaje wysoki poziom czytelnictwa w Danii, miniony rok okazał się pod tym względem rekordowy.

Głosy z „pustej przestrzeni”

W roku 2013 na scenę literacką przebojem wkroczył osiemnastoletni poeta wywodzący się ze środowiska imigranckiego Yahya Hassan (1995–2020). Jego debiutancki tomik³ sprzedał się w rekordowej liczbie ponad 120 tys. egzemplarzy i stał się przyczynkiem do szerokiej debaty publicznej, uwzględniającej co prawda aspekt estetyczny, ale skupionej głównie na kwestiach społeczno-politycznych. Poezja Hassana zaistniała jako głos w dyskusji i wypełniła brak eminentnych duńskich twórców literatury o innym zapleczu kulturowym. Kłam temu ostatniemu twierdzeniu zadała zresztą pierwsza publikacja omawiająca kwestie literatury migracyjnej w duńskim kontekście, która ukazała się w tym samym roku, ale także nominacja do nagrody literackiej Rady Nordyckiej dla pochodzącej z Polski Janiny Katz (1939–2013) z 2012 roku. Trudno

- 2 Od konfrontacji z rzeczywistością nie stroni również współczesny dramat, por. *Kosmiczny lęk i Szkoła Fobii*, 2021, tłum. P. Partyka i B. Sochańska.
- 3 Yahya Hassan. *Wiersze*, tłum. B. Sochańska, 2016.

gala, Eika accused them of 'state racism', hypocrisy, inhumane treatment of refugees and housing policies that hurt the poorest. In characterising this world-embracing attitude, commentators used the term 'the "ethicist" generation', thus indicating one of the trends important in the last quarter of a century. The beginning of the 21st century is, as Danish literary scholar Elisabeth Friis diagnoses, a time of 'a literature of radical political demands'; the ethical stance and the drive to reverse old orders are visible in both prose and poetry². The change is also visible in the Danish publishing market, which is not only experiencing a veritable deluge of new titles, but is also diversifying, with small independent publishers emerging as a protest against the hitherto hegemony dictating the terms of the publishing game. The high level of readership in Denmark remains unchanged, and last year was a record year in this respect.

Voices from the 'Void'

In 2013, Yahya Hassan (1995–2020), an 18-year-old poet with an immigrant background, burst onto the literary scene. His debut volume³ sold a record number of over 120,000 copies and sparked widespread public debate, taking into account the aesthetic aspect but focusing mainly on socio-political issues. Hassan's poetry emerged as a voice in the discussion and filled the absence of eminent Danish literary authors with a different cultural background. The first publication discussing issues of migration literature in a Danish context, which appeared in the same year, but also the 2012 nomination of Polish-born Janina Katz (1939–2013) for the Nordic Council's Literary Award, belied the latter claim. However, it is hard to deny that Hassan's popularity has drawn attention to works that thematise the experiences and discourses of being non-Danish (in the ethnic sense) in Denmark.

- 2 Nor does contemporary drama shy away from confrontation with reality, cf. the anthology of Danish plays *Kosmiczny lęk / Cosmic Fear and Szkoła Fobii / School of Phobias*, 2021, transl. P. Partyka and B. Sochańska.
- 3 Yahya Hassan. *Digte* 2013.

jednak zaprzeczyć, że popularność Hassana zwróciła uwagę na twórczość tematyzującą doświadczenia i dyskursy związane z byciem nie-Duńczykiem (w sensie etnicznym) w Danii. Jest ona w wielu wypadkach zasilana silnymi emocjami i niezgodą na istniejący porządek społeczno-polityczny, jak np. w niedającym się zaszeregować gatunkowo tekście-manifeście Lone Aburas (ur. 1979) *Det er et jeg der taler* [Przemawia podmiot, 2017], gdzie tytułowe ja w formie strumienia świadomości przywołuje rasizm i wykluczenia, jakich doświadczyło, a także globalne formy niesprawiedliwości, którym opresji reaguje Maja Lee Langvad (ur. 1980), podejmując temat między państwowej adopcji w tomiku *Hun er vred* [Ona jest wściekła, 2014].

Płć, ciało i (Kruchy) duch

Nawiązaniem do tendencji feministycznych lat 70. jest też ponowne zainteresowanie płcią, cielesnością i kryzysem psychicznym. Obszary te eksplorowała Tove Ditlevsen (1917–1976), a duńska reedycja jej dzieł w stulecie urodzin – z inicjatywy pisarki i poetki nowego pokolenia feministek Olgi Ravn (ur. 1986) – oraz tłumaczenia na język angielski wywołały kolejną falę zainteresowania jej twórczością, również poza Danią⁴. Innym z wątków chętnie podejmowanych przez współczesne autorki, jak wspomniana Ravn, jest rodzicielstwo, pozbawione nimbu podniosłości, przedstawiane z jego blaskami i cieniami; narracje o nim nie unikają tonów krytycznych – zarówno w odniesieniu do rozwiązań systemowych (np. opieki okołoporodowej), jak i doświadczeń indywidualnych bycia matką, aborcji czy bezdzietności z wyboru. W ostatnich dekadach literatura często podejmuje dyskurs związany z chorobą, zarówno somatyczną, jak i psychiczną. Przyjmuje on formę autofikcyjnych

It is, in many cases, fuelled by strong emotions and disagreement with the existing socio-political order, such as in the genre-defying text-manifesto by Lone Aburas (b. 1979) *Det er et jeg der taler* (*The Subject Speaks*, 2017), where the eponymous self, in the form of a stream of consciousness, evokes the racism and exclusions she has experienced, as well as global forms of injustice that must be ended. Maja Lee Langvad (b. 1980) responds to the transnational dimension of oppression by addressing the theme of intercountry adoption in the volume *Hun er vred* (*She is Angry*, 2014).

Gender, Body and (Fragile) Spirit

Alluding to the feminist tendencies of the 1970s is also a renewed interest in gender, corporeality and psychological crisis. These areas were explored by Tove Ditlevsen (1917–1976), and the Danish reissue of her works on the centenary of her birth – at the initiative of the writer and poet of the new generation of feminists Olga Ravn (b. 1986) – and translations into English triggered another wave of interest in her work, also outside Denmark. Another theme eagerly explored by contemporary authors such as the aforementioned Ravn is that of parenthood, stripped of its glory, presented with its highlights and shadows; narratives about it do not shy away from critical tones – both in relation to systemic solutions (e.g. maternity care) and individual experiences of being a mother, abortion or voluntary childlessness. In recent decades, literature has often taken up a discourse related to illness, whether somatic or psychological. This takes the form of autofictional personal confessions as well as containing accusations against an inefficient health care system, as in the texts of Asta Olivia Nordenhof (b. 1988), Karen Fastrup (b. 1967) or Søren Ulrik Thomsen (b. 1956).

A Snake in the Garden of Welfare

Literary scholar Tue Andersen Nexø accentuates the social turn that Danish literature has taken in

4 W Polsce ukazały się jej bestsellerowa *Trylogia kopenhaska* (tłum. I. Zimnicka, 2021), powieści *Twarze* (tłum. E. Frątczak-Nowotny, 2007), *Ulica dzieciństwa* (tłum. A. Lubowicka, 2021) i zbiór opowiadań *Moja żona nie tańczy* (tłum. I. Zimnicka, 2022).

wyznań osobistych, jak i zawiera oskarżenia wobec niewydolnego systemu opieki zdrowotnej, jak w tekstach Asty Olivii Nordenhof (ur. 1988), Karen Fastrup (ur. 1967) czy Sørensa Ulrika Thomsena (ur. 1956).

Wąż w ogrodzie dobrobytu

Literaturoznawca Tue Andersen Nexø akcentuje zwrot społeczny, jaki dokonał się w literaturze duńskiej ostatnich dekad. Opowiada ona bardzo chętnie o Danii, zwracając się ku prowincji (*Udkantsdanmark*) i ku społecznościom nieuprzywilejowanym, z tzw. marginesu (*Underdanmark*). Podważa wyidealizowaną opowieść o duńskim państwie dobrobytu jako raju równościowym, przywołując obrazy środowiska narkotykowego (jak w mocnej powieści *Nordkraft* Jakoba Ejersbo (1968–2008), tłum. M. Bobula, 2023), równoległego świata duńskich blokowisk i mieszkań socjalnych (np. Jonas T. Bengtsson (ur. 1976) *Submarino*, 2011, *Życie Sus*, 2020, tłum. I. Zimnicka), czy obrazując krainę dzieciństwa jako daleką od sekwencji idyllicznych scen (Erling Jepsen (ur. 1956), Knud Romer (ur. 1960), Josefine Klougart (ur. 1985)). Ważny element konfrontacji stanowią rozliczenia z kolonialną przeszłością (Kim Leine (ur. 1961), np. *Procy znad Fiordu Wieczności*, tłum. A. Lubowicka, J. Haber-Biały, 2016) i współczesnym „przemysłem humanitarnym” (tzw. trylogia afrykańska Jakoba Ejersbo, 2009).

„antonówki istnieją, antonówki istnieją”

Zerwanie z antropocentryzmem, odejście od postrzegania otoczenia jako pasywnego i od dichotomicznego podziału na kulturę/naturę, na to co ludzkie/nie-ludzkie manifestuje się wyraźnie w duńskiej literaturze. Nadal przywoływanym klasykiem tego nurtu jest konceptualny poemat Inger Christensen (1935–2008) *alfabet* (tłum. B. Sochańska, 2018) z 1981 roku. Przedstawiciel nurtu ekokrytycznego młodego pokolenia Theis Ørnstoft (ur. 1984), uznany już poeta i prozaik, za ostatnią

recent decades. It tells a very keen story of Denmark, turning towards the provinces (*Udkantsdanmark*) and towards underprivileged, marginalised communities (*Underdanmark*). It challenges the idealized narrative of the Danish welfare state as an egalitarian paradise by evoking images of the drug scene (as in the powerful novel *Nordkraft* by Jakob Ejersbo (1968–2008)), the parallel world of Danish housing estates and social housing (e.g., Jonas T. Bengtsson (b. 1976) *Submarino*, 2011, *Sus*, 2020), or by depicting childhood as far from a sequence of idyllic scenes (Erling Jepsen (b. 1956), Knud Romer (b. 1960), Josefine Klougart (b. 1985)). An important element of the confrontation involves reckoning with the colonial past (Kim Leine (b. 1961), e.g., *The Prophets of Eternal Fjord*, translated into English by Martin Aitken, 2015) and the contemporary ‘humanitarian industry’ (the so-called African trilogy by Jakob Ejersbo, 2009).

‘apricot trees exist, apricot trees exist’

The break with anthropocentrism, the move away from seeing the environment as passive and from the dichotomous division between culture/nature and human/non-human manifests itself clearly in Danish literature. A still-cited classic of this current is Inger Christensen’s (1935–2008) conceptual poem *alphabet* (translated into English by S. Nied, 2018) from 1981. Theis Ørnstoft (b. 1984), who is a representative of the ecocritical current of the younger generation and already an acclaimed poet and novelist, won the 2024 European Union Prize for Literature for his latest novel *Jordisk* (*Earthly*, 2023). The declining mood, generational and global dimensions of the story are embedded in the understanding of the Anthropocene as an epoch in which humanity has lost its connection to the Earth and nature, which has become a source of anxiety, instability (climate, community) and insecurity. Coming to Polish readers in 2025 is Charlotte Weitzte’s (b. 1974) disturbing, multi-layered novel *Rosarium* (2021) exploring the relationship between the plant and human worlds and spinning visions of a future not dominated by humans.

powieść *Jordisk* [Uziemione, 2023] zdobył nagrodę literacką Unii Europejskiej 2024. Schyłkowy nastrój, pokoleniowy i globalny wymiar opowieści wpisane są w rozumienie antropocenu jako epoki, w której ludzkość utraciła połączenie z Ziemią i przyrodą, co staje się źródłem niepokoju, niestabilności (klimatu, wspólnoty) i braku poczucia bezpieczeństwa. Do rąk polskich czytelników w 2025 roku trafi niepokojąca, wielowarstwowa powieść Charlotte Weitze (ur. 1974) *Rosarium* (2021) eksplorująca związki świata roślin i ludzi oraz snująca wizję niezdominowanej przez człowieka przyszłości.

Obrazu głównych tendencji literatury duńskiej dopełnia powstająca nadal septologia Solvej Balle *Om udregning af rumfang* [Obliczanie objętości, 2020-], obwołana już „nowym klasykiem” i nagrodzona nagrodą literacką Rady Nordyckiej w 2022 roku. W gatunkowej formule fikcji spekulatywnej Balle stawia filozoficzne pytania o nasze miejsce i rolę w świecie, w gęstej sieci powiązań z innymi aktorami ludzkimi i nie-ludzkimi, w szerokiej perspektywie diachronicznej, z jednoczesną uważnością i czułością wobec szczegółu i drobnych, a niosących niebagatelne znaczenia, okruszków codzienności.

The picture of major trends in Danish literature is completed by Solvej Balle's still emerging septology *Om udregning af rumfang* (On the Calculation of Volume, 2020), already hailed as a 'new classic' and awarded the 2022 Nordic Council Literature Prize. In the genre formula of speculative fiction, Balle poses philosophical questions about our place and role in the world, in a dense network of connections with other human and non-human actors, in a broad diachronic perspective, with simultaneous attentiveness and sensitivity to detail and the small, but carrying significant meanings, crumbs of everyday life.